Ressenyes

Lorenzo de' Medici
Per natural desig. Cançoner
Introducció, edició, traducció i notes d'Israel Clarà i Maria-Isabel Segarra
Barcelona: Omicron, 2008, 232 p.

Lorenzo de' Medici reuní facetes en principi tan antagòniques com ara la de governant i la de poeta. Considerat per alguns un líder de la *Florentina libertas*, per altres un tirà oligàrquic, per alguns un gran mecenes desinteressat, per altres un astut manipulador de la cultura, per alguns un gran humanista, per altres un artista mediocre. Avui en dia però és ja una opinió compartida que la seva producció forma part de l'alta cultura del *Quattrocento* italià. De la seva poesia, només se n'havien traduït al català poques composicions a càrrec de Narcís Comadira, en la dècada dels vuitanta, amb la qual cosa qualsevol iniciativa de divulgació de la seva obra és un aportació lloable, i aquest és el cas de la versió del *Cançoner* a cura d'Israel Clarà i Maria Isabel Segarra.

La producció de Lorenzo de' Medici recorre diferents fases poètiques lligades alguns cops a vivències personals —com ara la presa de les regnes de l'Estat, o a la influència dels intel·lectuals que l'envoltaren—, i amb la seva heterogeneïtat abraça tant poemes de to llicenciós com una sacra representació. Una primera etapa, fins als anys setanta, es caracteritzà per l'influx tradicional de l'època, i tota la seva poesia i prosa d'amor segueix els esquemes, els tòpics i els clixés de Petrarca i la tradició lírica del Tres-cents i Quatre-cents. Més endavant, Lorenzo s'imbueix de les doctrines platòniques, impulsades, entre d'altres, pel seu amic Marisilio Ficino. De l'amor medieval vist com a insània i atroç patiment s'encamina vers l'*eros* platònic, l'amor com a punt cardinal i positiu de l'univers. D'aquesta fase més declaradament filosòfica i doctrinal n'evoluciona una poesia amb notes més realistes, més clàssica i propera als plantejaments de Poliziano, i amb un punt de melancolia, fruit de la seva experiència vital.

Així doncs, també el *Cançoner* es presenta com quelcom heterogeni: no es tracta d'un recull orgànic de rimes circumscrites a una època ni a un pensament, sinó d'un *work in progress* que necessita una contextualització. De fet, el lector sent com el contingut dels poemes, del primer a l'últim, canvia, el tema de l'amor evoluciona i les últimes composicions, moltes dedicades al tema de la mort, tenen un to ben diferent. Com va dir De Sanctis, és una obra que no pot ser llegida tota d'un cop, perquè remet a diversos punts d'emergència culturals,

VISIT…

i algunes de les rimes, tot i que constitueixen una línia recta en l'evolució d'un únic autor, necessiten preliminarment ser reconduïdes al seu *background* de referències.

Lorenzo de' Medici n'era conscient, i seguint l'exemple dels *stilnovisti* i especialment de la *Vida nova* de Dante, redactà un comentari als seus poemes. Dur a terme una traducció del *Comento* seria un treball molt notable: ara bé, per les dimensions i el caràcter de la present edició, hauria estat una tasca desproporcionada i per tant és matèria per ser destinada a una altra publicació. Tot i així, la creació d'un apartat amb l'acompanyament de les paraules del mateix autor, quan aquestes existien, o bé d'una contextualització dels traductors hauria servit d'ajuda als lectors per guiar-los des dels primers poemes juvenils fins als més propers al neoplatonisme.

La traducció de Clarà i Segarra és acompanyada per un breu estudi preliminar, signat per Segarra, que contextualitza la figura de l'autor i n'analitza alguns aspectes literaris. És remarcable l'apartat dedicat a les influències detectables en l'obra de Lorenzo. En primer lloc, la sempre present reminiscència dels *Rerum vulgarium fragmenta* de Petrarca, tant pel que fa a la forma com al contingut, amb la qual cosa el sonet arriba «a cotes altíssimes de refinament i d'elegància». Així mateix, s'hi identifica també el ressò de la poesia llatina d'edat augusta i en especial d'Ovidi i Properci, respecte al concepte del «servitium amoris». I d'aquí Segarra extreu el tema central del cançoner: «és precisament el desig i la reflexió cíclica sobre el desig l'eix essencial del cançoner de Lorenzo de'Medici. […] El desig arrela en la natura humana sense artificis, perquè hi estem abocats, per bé que la fi pugui ser perniciosa, com conclou el poeta: *bramo il mio mal per natural disio*» (p. 20). Més endavant se subratlla el pes que tingué Marsilio Ficino en la concepció de l'amor en el seu vessant més espiritual a la manera platònica, que fa de la dona un ésser de natura divina *che è venuta ad abitar in terra*, i també s'atribueix a Dante i a Guido Cavalcanti el paper que els pertoca.

Altres punts encertats es troben en l'estudi preliminar de Segarra, com quan afirma que Lorenzo crea un tractament renovat dels elements naturals i paisatgístics, exemplificant-ho amb un paral·lelisme entre certs ambients que neixen de les composicions de Lorenzo —especialment aquells que recreen l'indret de l'amor (un jardí de Venus sempre en primavera)— amb certes pintures de l'època com el *Triomf de l'amor* de Francesco del Cossa.

Pel que fa a la traducció, cal dir que les versions van acompanyades del text original italià al costat, i això sempre s'agraeix. Tot i amb tot, hauria estat interessant que Clarà i Segarra haguessin portat a terme la seva tasca incloent totes les composicions presents en el *Canzoniere* —de fet, algunes edicions presenten 166 poemes, com ara la de Paolo Orvieto— i que no s'haguessin limitat a la traducció dels 71 que ofereix l'edició de les obres completes de Tiziano Zanato.

Els traductors són sempre fidels al contingut dels poemes, malgrat les llibertats poètiques presents sempre en tota traducció. Els textos són traslladats també mètricament de manera conseqüent i mantenint la seva estructura original de sonets, sextines i cançons. En alguns moments això s'esdevé amb una gran sensibilitat poètica; en d'altres, potser a causa de la dificultat de traduir alguns mots o expressions lliurement en un intent d'encertar l'expressió genuïna catalana, la solució és més dificultosa, com es pot notar en aquest petit llistat: «Secche ha la luce *uno abundante fiume*» per «Els ulls s'han fet *un riu amb abandó*» (LIV); «Lacrime mie, *d'ogni dolcezza piene*» per «Llàgrimes meves, *dolces ara us sé*» (LVI), «Vòlto è il dolce in amaro, *e'l lieto in pianto*» per «El dolç s'ha fet amarg, *i tot són planys*» (LVII); «*Vana* è ogni mortal nostra fatica» per «*Absurda i vana*

és la mortal fatiga» (LVIII) i «Tornanmi a mente due *fulgenti* stelle» per «Em tornen a la ment dos estels *com sagetes*» (LXIII). I, entre les traduccions menys encertades ressalta la del vers del poema LXVII «qualche volta mutassi volto e *panni*» per «canviés de cara un cop, de roba i *plany*s».

Tanmateix, es tracta d'una edició divulgativa i manejable que procura sempre la comprensió immediata dels lectors, com els mateixos autors assenyalen en el preàmbul, i que ens ofereix per primer cop la possibilitat de llegir en llengua catalana una versió significativa del *Cançoner* de Lorenzo de' Medici.

Susanna Allés Torrent

Endimió retornat. Estudi sobre Benet Garret, «Il Cariteo»
Antologia poètica traduïda al català a cura de Maria Isabel Segarra i Israel Clarà
Barcelona: Omicron, 2007, 192 p.

En un intent de recuperar la figura de Benet Gareth, més conegut com «il Cariteo», poeta i polític rellevant de la cort catalanoaragonesa de Nàpols on emigrà vers el 1467, l'editorial Omicron publica, sota el nom d'*Endimió retornat* un estudi, dut a terme per Maria Isabel-Segarra i una selecció de quinze poemes de l'*Endimione* (1506), traduïts per Segarra i per Israel Clarà. L'encertada tria de les composicions ens ofereix una bella —però potser massa breu— mostra de la producció garretiana, on quasi tots, tret d'un poema dedicat a Ferran el Catòlic i un altre a la ciutat de Nàpols, són sonets de temàtica amorosa. Es tracta d'una poesia plena de reminiscències clàssiques, que per la major part són anotades i explicades en l'apartat del comentari, eina que sens dubte constitueix una gran ajuda per al lector.

Aquest poeta i humanista d'orígens catalans ha estat per molts anys objecte d'estudi per part de Segarra, que, reprenent materials inèdits i revisats per a aquesta edició, intenta oferir una imatge de conjunt de la seva producció literària. Una breu menció als aspectes més interessants de la biografia de l'autor, una primera aproximació a l'obra de l'*Endimione* —cançoner de tradició petrarquista, integrat per 243 composicions, que comprèn un cicle de poemes amorosos per a Lluna (pseudònim de l'estimada que dóna sentit al nom del recull) i un cicle de poemes de tema polític i panegíric—, i un breu llistat dels manuscrits i de les diferents edicions que tenim a l'abast (d'acord amb el qual l'*editio princeps* és la del 1506 i la definitiva i més completa és la de 1509) constitueixen el punt de partença per una posterior anàlisi de caire més filològic. Diversos aspectes de la seva producció són replantejats, com ara la relació existent entre la política i la poesia, exemplificada amb la cançó VI, coneguda com *Aragonia*, en què, en clau èpica, es dibuixa un panegíric de la dinastia de la Corona d'Aragó, començant pel Magnànim i acabant per Ferran II. Aquesta composició, de 309 versos, segueix el model virgilià de l'*Eneida* i, encertadament, Segarra assenyala el paral·lelisme entre els catalans que arriben a Nàpols i els troians que arribaren a Roma, ambdós destinats a fer història. Es troba a faltar, però, la inserció del text original en l'antologia.

La presència de personatges catalans en l'*Endimione* es materialitza en la localització de figures històriques reals que apareixen aquí i allà al llarg de l'obra, com ara Roderic de Borja, papa Alexandre VI, tot deixant desfilar «una amplíssima galeria de personatges que converteixen el cançoner garretià en testimoni emocionant, en crònica fidel, de la societat de